

פרשת ויחי – לימוד תפקידנו בארץ ישראל | הרב אליעזר קשת'אל

¹ פעמים בפרשת ויחי כורך יעקב את יוסף עם העיר שכם. בפסוק כ"ב "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך..." - יעקב נותן אותה ליוסף. בפעם השנייה כשהוא פונה לשמעון ולוי הוא אומר להם שהם הרגו את אנשי שכם והם גם פגעו ביוסף. הם אלו שנתנו את העצה להורגו. אנחנו יודעים שיוסף באמת קשור לשכם, כאשר הוא נשלח על ידי אביו הוא נשלח לשכם, "ויבוא שכם..." - חזל אומרים ששכם הוא מקום מועד לפורענות, שם עינו את דינה גם. המקום הזה נכרך עם גורלו של יוסף מתחילה ועכשיו יעקב מוצא לנכון להבטיח את המקום המסובך הזה בו יוסף נמכר, את המקום הזה אני נותן לך. גם בסוף ספר יהושע נאמר "ואת עצמות יוסף אשר העלו...קברו בשכם...". מה שיוסף מבקש שיעלו את עצמותיו זה על מנת שהוא יגיע לבסוף לשכם.

שכם היא מקום חשוב. זה המקום הראשון בו אברהם אבינו דורך, "עד מקום שכם..", זה המקום שיעקב מחליט לקנות, עם ישראל כשהוא יגיע לארץ ביום הראשון הוא צריך לעמוד בין הר גריזים לבין הר עיבל, זה המקום שמבטא יותר מכל את תמצית הקשר בינינו לבין ארץ ישראל, לבין הייעוד שלנו. ולכן יהושע בסוף ימיו כשהוא רוצה להיפרד מהעם הוא אוסף את כל העם וכורת ברית נוקבת על זה שאסור לעזוב את ה', הוא עושה את זה בשכם. שכם זה מקום הברית, מקום המחויבות העמוקה.

ברובד ראשון שכם מבטאת מקום שיש בו קשר מאוד ראשוני לארץ. יש קשר טבעי, אברהם מגיע לשם, יעקב קונה שם שדה, זה קשר טבעי, ודווקא בגלל שהוא מבטא את הרובד של המגע הטבעי אז יש בו סיבוך, כי ברובד הטבעי נראה שאנחנו ואומות העולם מדברים באותה שפה. "ותצא דינה לראות בבנות הארץ..." - אנחנו רואים את אותו דבר, אפשר אולי לשתף פעולה חושבים חמור ושכם, נעשה עסקים "הארץ רחבת ידיים...". שכם בנו של חמור הוא בנו של החומר, תפיסה מאוד ארצית ופשטנית של מה עושים כאן בארץ. תפיסה שמחייבת אותנו מיד לברר, לטהר את חיי החומר שלנו, את הקשר הטבעי לארץ מיד חייבים לברר, האם הטבעיות שלנו בארץ דומה לטבעיות שלהם. האם זה אותו דבר. שמעון ולוי מיד נזעקים לומר שזה שונה. ודווקא יוסף שהוא יותר מכל אחד מהאחים עסק ברבדים היותר קיומיים של החיים "המשביר לכל הארץ" - מי שמוצא שפה משותפת עם הרצון הקיומי של כל דבר, דווקא הוא יוצר חיים טבעיים אחרים, שומר הברית, הוא מצליח להיות נימול מבחינה פנימית. הוא מסוגל להיפגש עם הרובד הטבעי של ארץ ישראל אבל בצורה אחרת. בצורה יפה וטהורה. לכן מכל השבטים זוכה יוסף לברכה מאוד משובחת. קודם כל "פורת" - לשון פרוץ, ברכות שמיים, ברכות תהום, יש לו ברכה מאוד גדולה של פרוץ ברכה והצלחה, וגם כשמשא יברך את השבטים לפני מותו אז יוסף יקבל ברכה שקשורה מאוד לחומר ולריבוי שלו. כוחו של יוסף הוא לזכור ולראות שכל ברכת הארץ היא ברכת ה'.

לכן כובש הארץ יהיה מיוסף- יהושע. מי שיהיה מסוגל לבנות את קומת הארץ הפשוטה בלי שיהיה בו בלבול זה יוסף. מי שמלא בפרייה ויודע שזו פרייה אחרת לא כמו של אומות העולם הוא מסוגל לכבוש את הארץ. "מלוא הגויים" - המגע עם קומת הטבע שהוא התשתית הראשונית הוא מאפשר שפה משותפת עם אומות העולם, זה מטעה ומבלבל ודורש שמירה יתירה, אבל זה גם פתח לתקשורת עם אומות העולם. בשכם יש שני פנים - הרצון לשמר את הזהות שלנו ברבדים המאוד פשוטים וטבעיים ומצד שני יש אולי כן קשר עם אומות העולם, גם בנושא הזה יוסף מיוחד במינו. יוסף מצליח בארץ מצרים להטיב חותם ישראלי שבא מאברהם אבינו. רואים ששם ה' שגור על פיו, הכול הולך לו מאת ה'. "בלעדי אלוקים יענה את שלום פרעה".

¹ שיכתוב בטבת תשעב
פנימי- לא מוגהה

עד כדי כך שפרעה מתחיל לדבר באותה שפה "אחרי הודיע אלוקים". המדרש מספר שכל מצרים מלו בגלל יוסף. יש כאן השפעות מאוד מבורכות של סגולת ישראל שמחלחלות במצרים.

יש בשכם אפשרות למגע, זה לא סתם שבאו דווקא שם חמור ושכם, שם יש את הסגולה למגע, ליחסים בינינו לבין אומות העולם, ואכן כשמגיעים לשכם, אז לא רק כורתים ברית על שמירת הזהות בבואנו לארץ, אלא כשמגיעים לשם אז צריך לכתוב על האבנים את משנה תורת משה בשבעים לשון- זו פנייה אל המרחב האנושי. שכם זה המקום בו אברהם קורא בשם ה', מלמד אמונה, מפיץ בשורה. הרבדים הפשוטים ביותר הם המקומות בהם אפשר ללמד את אומות העולם, לעתיד לבוא "יטו כולם שכם אחד לעובדך"- כי בשכם מופיע הרובד הזה ששייך גם לאומות העולם. שכם אומר האר"י הקדוש - "שם כבוד מלכותו". זה בניין האמונה התחתון ששייך גם לאומות העולם. זה לא שם ה' ממש, זה לא אמירה גבוהה, זה לא רעיונות עליונים אלא זה על פי הזוהר הקדוש "ייחוד תחתון"- על פי הרב זה מחשבות הגיוניות שקשורות לחושים וכו' שנועדו להראות את אור ה' בטבע, איך שאפשר להיפגש איתם במציאות, זה מאכל שפחות, ייחוד תחתון. ההשפעה הישראלית של האמונה כפי כלי הקיבול הנמוך של אומות העולם.

זה עלול לבלבל כי דווקא כשמגיעים לשכם יש רצון מצד אחד למגע ולקשר, ומצד שני צריך לזכור שאנחנו שייכים לייחוד יותר עליון, לאמונה יותר פנימית וטהורה, שבארץ ישראל יש קומות יותר גבוהות. לא במקרה כאשר אומות העולם מגיעים לארץ ישראל שלא ברצונם- הכותים ולוקחים משהו מאמונת ישראל, זה יהיה דווקא בשכם. יותר מזה, בפרשת וישלח, אחרי פרשיית דינה ויעקב עולה לבית א-ל הוא מבקש מכולם להסיר אל אלוהי הניכר, מאיפה הם הגיעו בכלל? והם באמת נותנים לו את כל אלוהי הניכר שהיו בידם. ויעקב טומן אותן "תחת האלה אשר עם שכם"- מה זה האלוהי ניכר האלו? למרות שהייתה מלחמה עם שכם, עדיין היה שם מגע ושיתוף פעולה, כי כשמתחיל מגע אז לא בטוח שתדאג שההשפעה תהיה שלך ולא להפך.

בסוף ספר יהושע כאשר הוא מכנס את כולם לשכם, הוא אומר בפסוק כ"ג "ועתה הסירו אל אלוהי הניכר אשר בקרבכם". יהושע כורת ברית לעם בשכם והוא מקים אבן גדולה תחת האלה, הרד"ק אומר שזו אותה אלה. נכון שנכנסנו לארץ ועשינו כיבושים וגרשנו את האומות אבל עדיין יש גם השפעה הפוכה. צריך להתנקות מזה. יוסף הוא שייך יותר מכולם לשכם. יוסף שהצליח לעסוק ברבדים הכי נמוכים ולא להיות מושפע מהם הוא יוכל להיקבר בשכם. זה אותו מקום בו יעקב היה. חז"ל אומרים את כל זה במילה אחת שכשיעקב נותן ליוסף את שכם אז הוא נתן לו את שכם ואת בגדי אדם הראשון שהוא לקח מעשיו. עשיו גנב מנמרוד את בגדי האדם הראשון. זו הזהות הראשונית הכללית, מי הוא האדם. עשיו מתיימר לומר שהוא האדם, ויש בתוכנו רצון להתחבר עם כל המין האנושי. חז"ל אומרים שהוא הצליח, כתונת הפסים שהוא מקבל על פי חז"ל זה הפיכת כותנות העור לכותנות אור. אותו רובד אנושי בסיסי עובר חידוש.

יוסף חי את אותו מספר שנים כמו יהושע, מאה ועשר שנים. יהושע הוא הבן הנאמן של יוסף. הדרך לכבוש את ארץ ישראל תלויה בעצמו יוסף, כל היכולת שלנו להבין מה צריך לעשות כאן בארץ ישראל מצריכה את עצמות יוסף, כי אנחנו רוצים לבנות קומה טבעית אבל גם היא צריכה להיות שונה, ואנחנו רוצים קשר מסוים עם אומות העולם, לכן צריך את עצמות יוסף.